

PREŽIVETJE IN MULTIKULTURALIZEM POLITIČNO-GEOGRAFSKI DUALIZEM KANADE IN QUEBECA

Felicita Medved

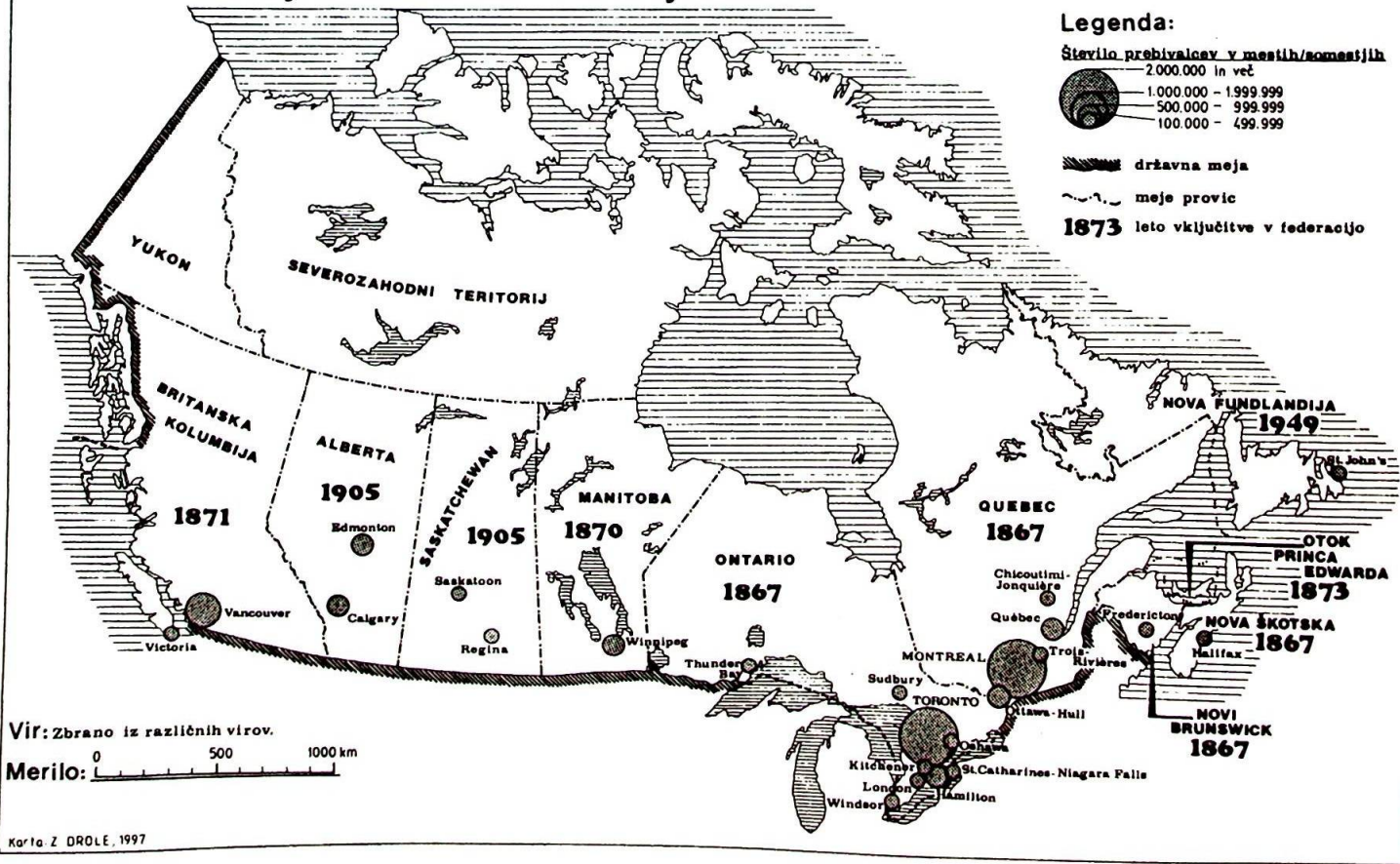
*Sache au moins qu'un jour, j'ai voulu
donner un nom a mon pays, pour le
meilleur ou le pire; que j'ai voulu me
reconnaître en lui, non par faux jeux de
miroirs, mais par exigeante volonté.*

Jean-Guy Pilon ('Recours au pays')

Uvod

Quebec je skoraj magična dežela njenih prvih prebivalcev, danes znanih pod imenom aboriginalci, pa tudi dežela kolonizacije in zatočišča, najprej za francoske "odkritelje", nato za lojaliste, ki so bežali pred ameriško revolucijo, in nato za vse tiste, ki so postopoma prihajali iz Evrope in končno iz vseh koncev sveta. Te karakteristike poselitve Quebeca in Kanade so vodile do prepletanja medetničnih odnosov, ki so se časovno in prostorsko spreminjali. Vendar se zdi, kot da je šele zadnjih nekaj desetletij označenih z dvojno evolucijo, na eni strani quebeškega nacionalizma, na drugi z odkritjem etnične in kulturne pestrosti kanadskega "mozaika". Ta dvojni proces je pokazal, da Kanada ni le ogromna dežela severno od 49. vzporednice, s skromnim prebivalstvom 27 milijonov, temveč država številnih problemov in konfliktov, mlada in še vedno krhka tvorba. Kanada ni bila tako kot njena južna soseda rojena iz revolucije, temveč formirana v federacijo iz konsenza uradnikov, opremljena s kolekcijo ljubosumnih provincijskih jurisdikcij. V letu 1867 so bile štiri, v letu 1905 jih je bilo devet, z letom 1949 deset in z letom 1997 predvidoma enajst (Slika 1).

Slika 1: Razvoj kanadske federacije

Kanada nima večinske etnične skupine, čeprav 6,15 milijona Britancev in 5,6 milijona Francozov z 23 oz. 21 odstotki prebivalstva še vedno predstavlja dve največji skupini (Slika 2).¹ Jezikovno prevladujeta angleščina in francoščina, uradna jezika Kanade. 63 odstotkov Kanadčanov je v popisnem letu 1991 za materni jezik navedlo angleščino, 25 francoščino. Istočasno jih je 69 oz. 24 odstotkov navedlo angleščino oz. francoščino za domači jezik.²

V Quebecu živi četrтина kanadske populacije, vendar tri četrtine prebivalstva province, okrog pet milijonov predstavlja francosko etničnost. Populacija britanskega izvora meri 4.2 odstotka. Leta 1991 je 81 odstotkov Quebecanov navedlo francoski jezik kot edini materni jezik in 83.5 odstotka kot domači jezik. Angleščina je domači jezik desetine prebivalcev province (Slika 3). Obsežen teritorij francosko govoreče province Québec torej leži kot otok v angleško govoreči Severni Ameriki.³

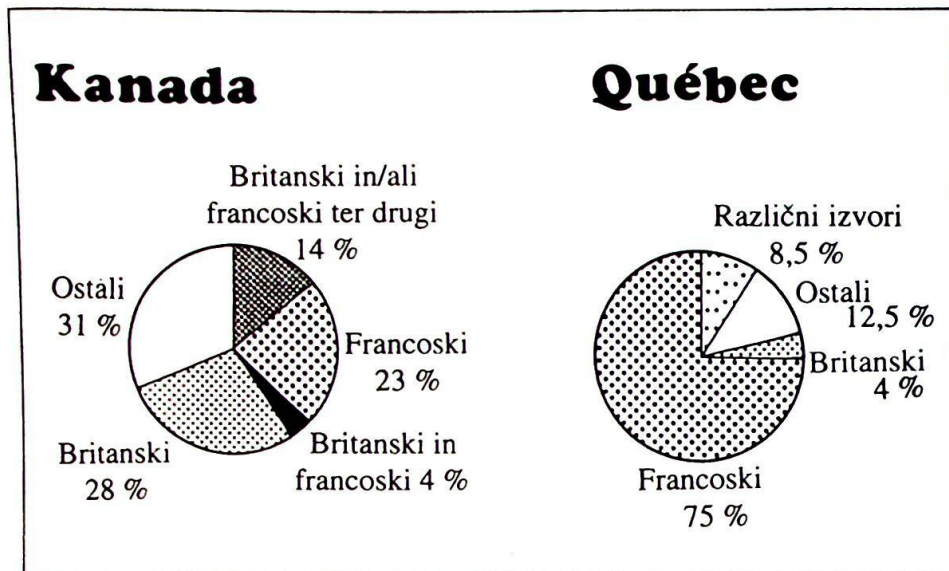
V tem prispevku obravnavam nacionalizem v Quebecu, ki ga izpostavljam nasproti 'kanadski alternativni' multikulturalizma, mednarodno slavne kanadske specialitete na področju manjšinskih in priseljenjskih politik. Poseben poudarek podajam na definicijo statusa province Quebec v kanadski federaciji ter nekoliko manj na jezikovno politiko in politiko priseljevanja. Da bi lahko postavili članek v sodobni kontekst je potrebno opozoriti, da je gibanje za neodvisnost Quebeca v prvi polovici devetdesetih let dosegalo nov višek. Na referendumu leta 1995 so se quebeški volilci ponovno odločili, da ostanejo v Kanadi. Vendar so, v primerjavi s prejšnjimi podobnimi situacijami, prav gibanja v ostalih kanadskih provincah pokazala, da bi angleško govoreči morda celo raje dali prednost delitvi Kanade kakor mukotrpnim pogajanjem za dosego kompromisa.

Snyder (1982) trdi, da kanadska izkušnja ne spada v nobeno kategorijo nacionalizma, ker naj bi se Kanada od vsega začetka razvijala kot država in ne kot narod (Snyder 1982: 177). Morda bi ustanovni dokument iz leta 1867, Britanski Severno Ameriški Akt (BNA), kasneje znan kot Ustavni Akt res lahko, podobno kot ZDA, postal državna ideja, vendar federalne ustavne ureditve večkrat niso le rezultat interne socialnoekonomske ali kulturne pestrosti temveč pogosto tudi zunanjih pritiskov. Britanski imperij je v fazi svojega zatona marsikje oblikoval federalne konstrukcije s kombinacijo kolonij. Kanadska unija kombinacije regionalnih populacijskih žepov razpršenih poprek ogromnih površin, že od vsega začetka geografsko, lingvistično in ekonomsko razdeljenih, ni bila nikoli povsem konzumirana.

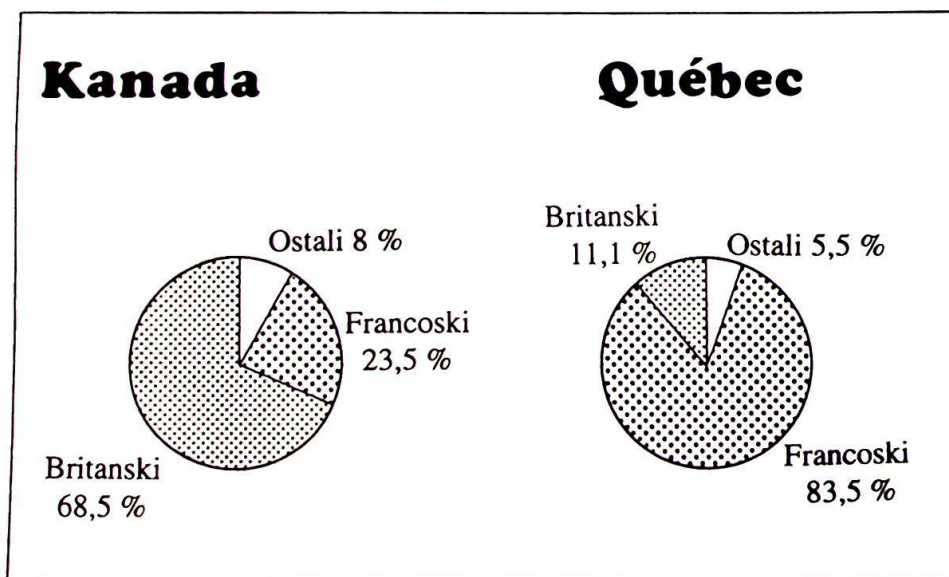
¹V običajnem govoru, angleškem in francoskem, pa tudi v mnogih znanstvenih delih se 'etničen' nanaša na skupine, ki niso ne francoske ne britanske. Tu uporabljam definicijo kanadske statistike *ethnic origin*, ki se nanaša na izvor prednikov. Oseba lahko poroča enega ali več etničnih izvorov. Pričujoči prikaz služi le za ilustracijo in se omejuje na največji etnični skupini, in ne na izvor ostalih priseljencev niti na ti. Prve Narode. Za nekoliko podrobnejši prikaz glej npr. Medved 1993.

²Oba koncepta, materni jezik in jezik "doma" se nanašata na jezikovno prakso v družini. Prvi na prvi jezik, ki se ga je nekdo naučil doma in ga ob popisu še razume, drugi, uveden leta 1971, na jezik(e) najpogosteje govorenj(e) v domačem krogu tik pred popisom. Z letom 1991 je kanadska statistika uvedla tudi vprašanje o sposobnosti komuniciranja v enem ali obeh uradnih jezikih, pa tudi v drugih, pri čemer prag znanja ocenjuje vprašanec.

³Teritorij Quebeca obsega 1,500 000 km², in bi lahko zajel celotno Belgijo, Francijo, Nemčijo, Švico in Iberski polotok z več kot 200 milijoni prebivalstva. Leta 1991 je imel Quebec 6,810 300 prebivalcev.

Slika 2: Etnični izvori, 1991

Slika 3: Jezik "doma", 1991

Možnost fragmentacije je bila vedno prisotna. Za Kanadčane je britanska naveza ob oblikovanju BNA prav gotovo pomenila prednost; popolna samostojnost bi bila ne le težko dosegljiva, temveč morda tudi neobdržljiva. Istočasno je za Kanadčane BNA pomenil manj podložnost zunanji sili kakor subordinacijo delov v celoto. Navkljub temu so vse do leta 1947 ostali britanski subjekti, medtem ko je bila ustava "patriirana" 1982. leta.

Preživetje

V 16. stoletju, ko so belci začeli raziskovati dolino Reke Sv. Lovrenca, so prvi prebivalci območja pod današnjim imenom Quebec, morda šteli okoli 20,000 (Linteau 1986).⁴ 1609. leta je Sameul de Champlain ustanovil Québec City, vendar se je *La Nouvelle France* bolj kot v imperij razvijala v splet trgovskih poti. Kolonizacija je bila namreč počasna, vendar je s fevdalizmom kot svojim modelom razvila specifično poselitveno strukturo dolgih in ozkih družinskih kmetij prečno na obrežja Reke Sv. Lovrenca. Ko je Ludvik XIV. proglasil Novo Francijo za kolonijo, je za darilo poslal 800 nevest kakšnim 3000 kolonistom. V 18. stoletju je kolonija dosegla svoj največji obseg in od Severnega Atlantika do Mehiškega zaliva oblikovala širok lok, ki je zapiral angleške kolonije ob vzhodno atlantski obali (Slika 4). V primerjavi z njimi je bila redko poseljena, z izjemo koncentracije v dolini Sv. Lovrenca, toda francoski vpliv se je z *coureurs de bois*, ki so z ameriškimi Indijanci vodili dobičkonosno trgovino s krznom, do določene mere raztezal tudi na zahod kontinenta.

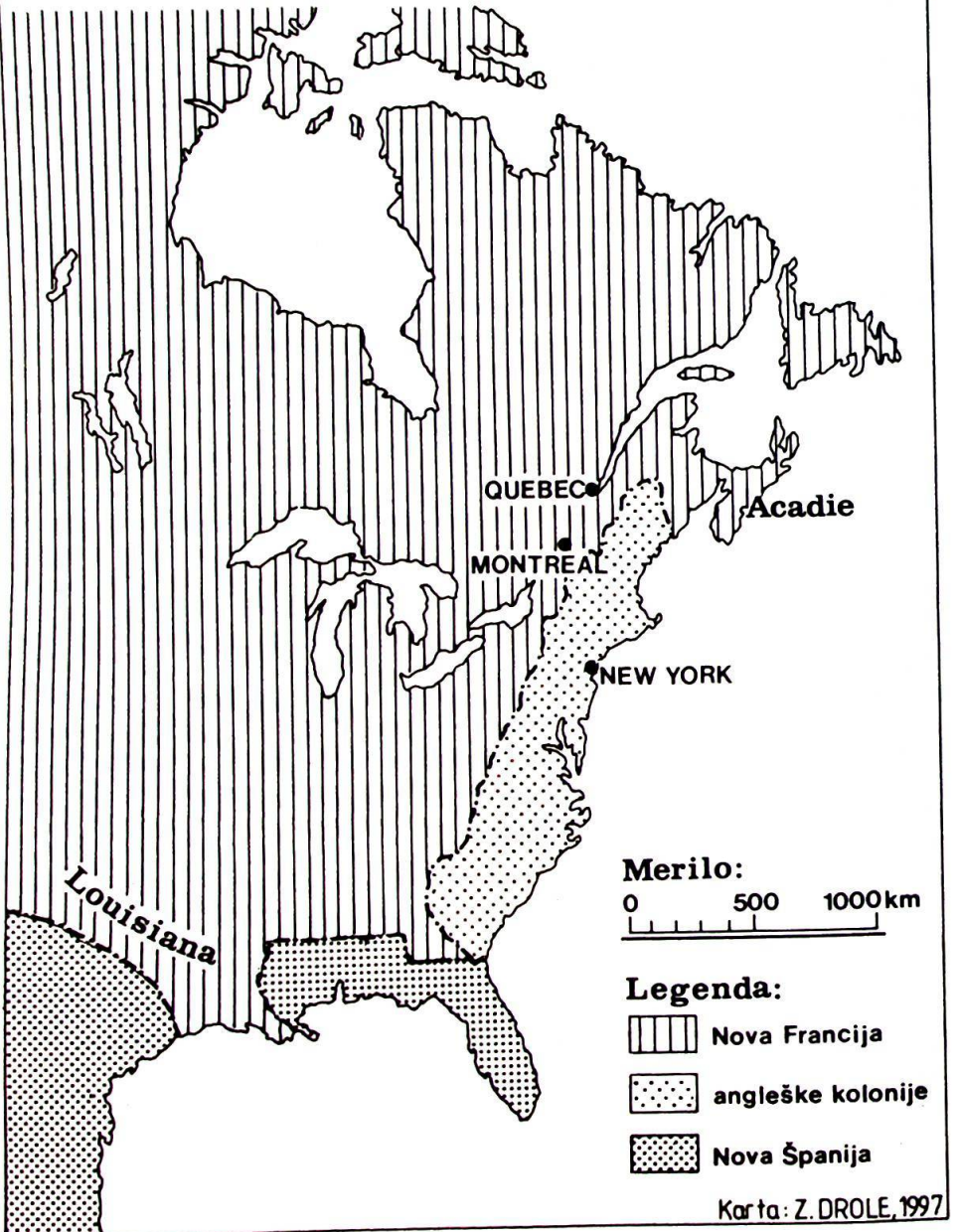
Francoske ambicije so pogosto vodile v oborožene spopade z Anglijo in vedno bolj samoupravnimi angleškimi kolonijami, ki so se iz vzhodne obale oceana razširjale proti zahodu. Z mirom v Utrechtu je Francija Britaniji odstopila Rupertovo deželo, Akadijo in Novo Fundlandijo, vendar je šele bitka pri Québec Cityju leta 1759, v kateri so Francozi doživeli hud poraz, pomenila začetek konca Nove Francije. Kot ugotavlja Dufour (1992), je bila ta bitka tudi prvi jasni signal, da svetovna hegemonija prehaja na Britanijo in da bo Amerika anglo-saksonska. Vendar lahko francoski poraz vidimo tudi v demografski premoči Angležev, saj je leta 1760 vsak šesti Britanec živel v Novem Svetu v primerjavi s vsakim tristotim Francozem. Ob teh številkah ni presenetljivo, da je bila Kanada v Franciji kmalu pozabljena. Tako je leta 1831 Alexis de Tocqueville presenečen odkril obstoj Parizu neznanega francoskega naroda (Dufour 1992: 32). Še več, šele ob de Gaullovem vzkliku *Vive le Québec Libre* leta 1967, ob priložnosti svetovne razstave v Montrealu, je bila čustvena vez med matično deželo in staro kolonijo oživljena tudi politično.⁵

⁴ Stalno naseljevanje belcev je pomenilo demografski, ekonomski in politični zaton teh civilizacij, prerojenih šele v šestdesetih letih tega stoletja z željami ponovne kontrole nad lastnimi zadevami, vključujoč gospodarsko in politično samoodločbo. Prostor ne dovoljuje daljše razprave o problematiki avtohtone populacije Kanade, čeprav se je članek na določenih mestih dotika.

⁵ De Gaullove besede so bile nepričakovane in osupljive; angleške avtoritete so mu dale vedeti, da v Kanadi ni več dobrodošel.

Slika 4: Nova Francija, 1697

Vir: Quebec, Gouvernement du Quebec

Po koncu sedemletne vojne v Evropi, je Quebec postal štirinajsta, a prva francoska in katoliška kolonija britanske kolonialne strukture. Britanci so imeli kar nekaj težav z reševanjem problema predstavnštva za okoli 70,000 katolikov, ki so se takrat, po stari indijanski besedi, že imeli za *Canadiens*.⁶ Quebeška listina iz 1774. leta je katoličanom zagotovila versko svobodo, obdržali so lahko fevdalni sistem in francosko civilno pravo.

Kanadska elita tedanjega časa, duhovščina in *seigneurs* je lojalnost do britanske krone imela za primerno plačilo v zameno za pravice v kulturni in verski sferi. Cerkev je po odhodu francoskih uradnikov zapolnila nastali vakuum in se skoraj fanatično posvetila straženju svoje črede. Da bi *pure laine* obdržala francosko, jo je držala v katoliški izolaciji. Pri tem je vzpodbujala visoko rodnost prebivalstva s ti. maščevanjem zibelk, *le revanche des berceaux*. 2.25 odstotni letni naravni prirast v teku treh stoletij je bil v svetu le redko presežen (Bell 1992: 33).⁷ Francoska kanadska populacija naj bi skozi družino in transmisijo vere, jezika in tradicije izpolnila svoje religiozno, kvazi-božansko poslanstvo v Severni Ameriki.

Ob vedno večjem naseljevanju angleško govorečih na severu Erijskega jezera, najprej kakšnih 80,000 lojalistov, ki so zvesti britanski kroni bežali pred ameriško revolucijo, in nato vedno večji imigraciji iz britanskih otokov, je leta 1791 Ustavna listina razdelila obe populaciji v dve provinci: Zgornjo in Spodnjo Kanado, kasnejši jedri Ontaria in Quebeca (Brogan 1985:189). Na osnovi britanskega parlamentarnega sistema je omogočila tudi reprezentativni sistem za *Canadiens*, ki so menda slavili to pridobitev na božično noč, nazdravljali francoski revoluciji in univerzalni svobodi, vzhičeni nad svojo povzdignjenostjo na dostojanstvo "prvega naroda" Evrope (Trofimenkoff 1982). Uveden demokratični element je, kot se zdi, pričaral iluzijo majhne Britanije, glas, čeprav ne nujno tudi oblast ljudstva.

V začetku 19. stoletja so Britanci že številčno in ekonomsko dominirali v Montrealu in v vzhodnih delih Gornje Kanade. Ob dezintegraciji starega sistema, se je znotraj francosko-kanadske populacije razvil nov izobraženi sloj. Ko je njihovi *Parti Patriote* uspelo zanetiti upor, so ga britanski vojščaki s pomočjo Katoliške Cerkve hitro zatrli. Lord Durham, veliki reformator bitanskega imperija, je ob svoji očitni situacije obsodil francosko-kanadski napor na propad in predlagal združitev obeh provinc v unijo. S tem je angleščina postala edini uradni jezik. Tako poraženi in obsojeni kot manjvredna "rasa", izražena v *historia rerum gestarum* Durhamovega poročila kot rasa brez zgodovine in literature, ki lahko pričakuje le asimilacijo,⁸ so francoski Kanadčani polni nove energije, preoblikovali svoje institucije. Odpravili so fevdalizem, posodobili civilno pravo in reorganizirali šolski sistem. Vse to, Durhamu navkljub, v francoščini.

⁶ *Kannata* je indijanska beseda, ki pomeni "naselitev". Jacques Cartier je leta 1534 tako poimenoval območje prve naselitve okoli Reke Sv. Lavrenca.

⁷ Skoraj vsa frankofonska populacija Quebeca izvira iz kolonistov, ki so prišli do leta 1670. Bell navaja številko 10,000 (Bell 1992: 33), Rodal 60,000 (Rodal 1991: 160). Za Quebec je specifična tudi visoka frekvenca enakih priimkov.

⁸ Glej odlomek iz posebne sekcije Durhamovega *Reporta* o inferiornosti Francozov v Snyder 1982: 290.

Konfederacija (BNA) je tako bila že šesti, in do danes najtrajnejši poskus življenja pod skupno streho. Prav ideja angleško-francoske "pogodbe" med dvema "ustanovnima rasama" je dajala možnost in morda legitimnost mnogim zahtevam, ki so v teku dvajsetega stoletja prihajala iz province Quebec. Kajti kot so to pogodbo interpretirali francoski Kanadčani je Quebec postal njih domovina (Medved 1993). Ko je Kanada, v nasprotju z željami Quebeca, sodelovala v burski in nato v prvi svetovni vojni, ob ističasni ukinitvi izobraževanja v francoskem jeziku v Ontariu, ki je tedaj še imel približno 10 odstotkov francosko govorečih, so se *Canadiens* začeli imenovati *Québécois*.⁹ To je bil že začetek premika iz manjšinske v večinsko situacijo (Medved 1995a).

Spomin

Čprav je bila britanska osvojitve francoskih območij Severne Amerike zgodovinsko pomembna, se mnogo avtorjev strinja, da za francosko populacijo ni prišla kot šok. Balthazar (1990) tako ugotavlja odsotnost pomembnejšega popularnega gibanja in paternalistično simpatijo prvih britanskih guvernerjev, večinoma konservativnih aristokratov, do po starih tradicijah živečega francoskega prebivalstva, ki je ostajalo dokaj brezbržno do duha uporništv v drugih britanskih kolonijah.

Navkljub temu se je britanska osvojitve izkazala za izredno pomembno za kasnejšo nacionalno zavest, saj je *le catastrophe* oz. katastrofa kot so francoski Kanadčani poimenovali britansko "osvojitve" za njih predstavljala obliko "izvirnega greha" in trenutek resne travme. Le-ta je lahko bila bolj zamišljena kot resnično aktualna, vendar "spomin" ne more biti kar tako izbrisan iz kolektivne zavesti (Balthazar 1990: 42-44). Nekateri ta spomin opisujejo kot ideološko konstrukcijo, vcepljeno na quebeško kognitivno realnost (Nemni 1992: 226; Jewsiewicki 1995). Kot primer se pogosto navaja odločitev provincialne vlade, ki v 1970-tih spremenila moto registrskih tablic vozil, ki v Severni Ameriki pogosto promovirajo regionalno identiteto, iz *La belle province* ali lepe province, v biblijsko zvonečo *Je me souviens*, spominjam se. Samo geslo je bilo sicer sprejeto že kakšnih sto let prej in je del dekoracije posvetovalne sobane quebeškega parlamenta. Vendar pa politično po svoji definiciji, kot razpravlja Jewsiewicki (1995) v dobi komoditet in administracije obuja Heideggeriansko avtentičnost v kontradiktornem odnosu s kulturo politične samoreprezentacije, to je reprezentacije v kateri je posameznik član skupnosti po volji svobodne izbire.

Zatorej analizirajmo sledeči komentar politologa Léona Diona (1988) o njegovih lastnih čutenjih, ki v marsičem osvetljuje številne pomembne elemente francosko-kanadske samo-identifikacije in pogleda na zgodovino:

"When I think of Quebec, my homeland, my heart beats fast; when I think of Canada, my country, reason takes over. Yet in a sense Canada too is my homeland; my

⁹V nadaljnjem tekstu uporabljam izraz *Québécois* (Quebečani) za frankofonske prebivalce Quebeca, ki se identificirajo s provincijskim teritorijem. To ne pomeni, da tudi ostali prebivalci province niso Quebečani. Izraza frankofoni in anglofoni označujeta bolj jezikovno identifikacijo. Takana terminologija je postala običajna v sedemdesetih letih, medtem ko je za prebivalce, predvsem kasnejše priseljence, ki govore ostale jezike v Kanadi običajen termin alofoni.

ancestors discovered, explored and partially occupied it as far as the foothills of the Rockies, but they were somehow robbed of their great inheritance and gradually pushed back to Quebec, which they clung to and which they multiplied in. My emotional ties with Canada are thus weaker than they are with Quebec (Dion 1988: 288).¹⁰

Dion, podobno kot mnogi quebeški intelektualci značilno kombinira intelektualno analizo z obrambo nacionalizma. *Québécois* oz. francoski Kanadčani so razumljeni kot vrsta izvirnega, na cedilu puščenega prebivalstva. Da se pri tem Indijancev in Inuitov (Eskimov) ne omenja, je simptomatično za takšno ideološko vizijo, kajti solidarnost z "domovino" je pogosto centralna v (etno)nacionalistični ideologiji. V tem primeru ne pomeni le "pozabo" še avtohtonejših prebivalcev, temveč so francoski Kanadčani sami predstavljeni kot premaganci in žrtve. Za Diona torej spomin ni skonstruiran, temveč ločitev od matične Francije predstavlja "resnično najbolj travmatično izkušnjo naše narodne mladosti (Dion 1988: 287)." V kolikor je zgodovina, kot jo definira Champange (1990) otroški spomin naroda, potem je po Dionovi percepciji za francoske Kanadčane to spomin zlorabljenega otroštva. Vendar pri tem Dion ne dodaja, da je bila zgodovina slavnega fizičnega preživetja pred in boja za kulturno preživetje po izgonu iz Akadije in bitki pri Québec Cityju - ki je menda trajala borih petnajst minut - kot dimenzija gojitve sanj o bodočnosti naroda bila dodana šele v tridesetih letih tega stoletja, z lekcijami opata Groulxa in njegovega časopisa *L'Action française*.

Dion tudi trdi, da so bili francoski Kanadčani "potisnjeni nazaj" v Quebec, čeprav so živeli v mnogih predelih Kanade. Pri tem pozablja, da je bila ideja populacijske eksplozije za ponovni "prevzem Kanade" s pomočjo števil v določenih krogih popularna. Takšno razmišljanje je bolj razumljivo v kolikor pogoje, v katerih se ja znašla francoska populacija opišemo kot minorizacijo (Bathazar 1990), kar pomeni da se je francosko govoreče prebivalstvo, navkljub številčni premoči vse do sredine 19. stoletja, definiralo kot manjšina v smislu politične reprezentacije. Navkljub temu, da je bilo nekaj uporov proti angleški dominaciji, pa je večina francosko govorečih takšno stanje sprejemala, saj je bil boj za preživetje ali *survivre* versko-kulturni in ne politični boj. McRoberts (1993) opaža, da sta bili za ta tradicionalni tip nacionalizma značilni idealizacija kmečke družbe in vaških župnij ter negativen odnos do državnega vmešavanja. Različne razlage tudi poskušajo ponuditi odgovor na to, zakaj je takšen tip nacionalizma prevladoval vse do šestdesetih let tega stoletja. Ena izmed teh teorij se ukvarja s pojmom "fragmentne kulture", saj naj bi po tej razlagi Quebec bil dvojno izoliran, torej izoliran tako od idej francoskega Razsvetljenstva kakor od idej ameriškega Liberalizma (McRoberts 1993: 84-88).

Trditev, da so bili francosko govoreči prebivalci Kanade "porinjani nazaj" v Quebec se lahko razume tudi z drugačne perspektive. Proces namreč lahko vidimo tudi kot pot k zoževanju in teritorialnem osnovanju narodnostne identitete, ki se je, kot omenjeno, začel v začetku tega stoletja, ko se je večina francoskih Kanadčanov raje začela identificirati kot *Québécois* in manj kot *Canadiens* oz. kasneje *Canadiens français*. Med

¹⁰ Kadar mislim na Quebec, moja domovina, mi srce bije hitreje, kadar mislim na Kanado, me prevzame razum. Vendar je v nekem smislu tudi Kanada moja domovina; moji predniki so jo odkrili, raziskovali in delno naselili vse do vznožja Skalnega gorovja, vendar so bili nekako oropani svoje velike dediščine in postopoma potisnjeni nazaj v Quebec, na katerega so se oklepali in se v njem množili. Moje čustvene vezi s Kanado so zatorej šibkejšee kot s Quebecom (moj prevod).

pogoji za takšno teritorialno zoževanje samo-identitete je bila pomembna tudi obstoječa teritorialno-politična organizacija, ki je pripomogla k konstituciji socialno-psihološke podlage boja za suverenost, torej političnega boja znotraj danega geografskega okvira. Temu boju lahko v različnih dimenzijah sledimo vsaj od tridesetih let tega stoletja. Vendar ta proces ni končan, saj nekateri raje sprejemajo francosko-kanadsko identiteto kot "restriktivno" quebeško.

Torej, vse od britanske zmage ter vsaj do konca druge svetovne vojne sta Quebec in francoska Kanada bili ruralna in zaprta katoliška družba. Lokalna oblast je bila v rokah Cerkve, medtem ko so Britanci imeli oblast na državni ravni in nadzor nad gospodarstvom. "Nacionalistično" gibanje male buržoazije se je v prvi polovici 19. stoletju sicer razvilo celo v upor, ki pa je bil istočasno usmerjen tako proti britanski oblasti kakor proti klerikalni francoski avtoriteti. V tem smislu bi to gibanje lahko označili bolj v smislu patriotizma, značilnega za severno-ameriški kontekst 19. stoletja, to je v smislu opozicijskega boja za enakopravnost in socialno pravičnost.¹¹

Mnogi avtorji označujejo francosko-kanadski narod kot neločljivo povezan s Cerkvijo. Juteau (1993) ugotavlja, da so bile verske institucije, ki so funkcionirale kot agent regulacije in kontrole državi enakovreden aparat. Jewsiewicki (1995) je prepričan, da je lokalno Katoliško Cerkev francoska revolucija oropala politične izbire bodisi v iskanju podpore iz Francije ali v spravi z britansko vlado, saj je revolucionarna dediščina, kakor je to videla quebeška Cerkev, celo Francijo spremenila v krivoversko. Cerkev se je imela za braniteljico kulture "prave", pred-revolucionarne Francije v eksilu in za preroditeljico Francije kot legitimne države na kanadskih tleh. Za francoske Kanadčane obdarjene s tem poslanstvom, je predstavljala državo in se, ko je bilo potrebno pozabiti *res gestae* upora leta 1837, ki bi lahko ogrozil takšno zgodovinsko poslanstvo poslužila že spletene mitološke zgodovine tujih simbolov (Jewsiewicki 1995: 283-284). *Fleur-de-lis*, francoska lilija kot eden izmed teh simbolov na primer, ostaja zastava province Quebec.

A čeprav prvotno zakoreninjena v Cerkvi, je bila za narodnostno identiteto odločilna pomembnost jezika. V tem smislu lahko francosko-kanadski narod, morda nekoliko presenetljivo za poznavalce quebeškega nacionalizma, opišemo kot *Kulturnation*, kjer so vera, jezik in rod služili kot demarkacijski kriteriji. "Spomin" je tem kriterijem dodal nadaljno dimenzijo: zgodovino. Ko so se ti elementi projicirali tudi v geografsko omejen okvir so bili podani pogoji, ki pogosto, če ne neizbežno vodijo v boj za "suverenost", politični nacionalizem kot geografsko naizrazitejši izmed vseh političnih gibanj. Šele ta preobrazba je, kot jo je pravilno označil Rodal (1991) "evolucija *Québécois* v *Staatsvolk* (Rodal 1991: 160)."

Modernizacija nacionalizma

Razvoj Quebeca po letu 1960 je zgodba transformacije družbe iz defenzivne manjšine v zaklonišču lingvistične in kulturne enklave v samozavestno večino, v lastnih terminih razločen narod, pripravljen - če tako želi - prevzeti kontrolo nad lastno nacionalno državo.

¹¹ Več o različnosti in medsebojnem prepletanju idej nacionalizma in patriotizma glej npr. v Medved 1995b.

Liberalna stranka pod vodstvom Jean Lesage-a, ki je zmagala na provincialnih volitvah leta 1960 je končala dolgo vladavino konservativne in s Cerkvijo povezane *Union Nationale* ter njenega avtoritativnega šefa Muarica Duplessisa, ki je vodil državo "kot družinsko firmo" (Liséé 1991; Lamonde 1991: 25). Ta sprememba je vodila do vala reform znanih pod imenom *le révolution tranquille*, tihe revolucije. Sekularna intelektualna elita, ki se je zbrala v stranki je imela namen, da ustvari liberalno družbo, ki naj bi bila moderna, organizirana, planirana in učinkovita. Državne institucije so bile modernizirane, izobraževanje sekularizirano, zdravstvo in socialne službe reorganizirane, elektro gospodarstvo nacionalizirano. Eden glavnih ciljev tega obdobja je bila revizija ekonomskega sistema v korist do tedaj "na lastnem teritoriju" ekonomsko inferiorne večine, ki je potekala pod geslom *maître chez nous*, gospodarjev v lastni hiši (Linteau 1994: 119).

Vzpon modernega nacionalizma, usmerjenega k prevzetju državne oblasti v Quebecu je mogoče analizirati z več perspektiv. Lahko ga pripisujemo hitri modernizaciji, ki je privedla do intenziviranja komunikacij med francosko govorečo populacijo Quebeca, ob istočasni zaprtosti proti drugim, predvsem do tedaj ekonomsko dominantne angleško govoreče manjšine. V tem kontekstu je francoski jezik postal izredno pomemben, medtem ko so po ostalih kanadskih provincah razpršene francosko govoreče skupine ostale na periferiji tega procesa, podložne nadaljni asimilaciji v angleško okolje (Balthazar 1990: 120-122). S tem je bil proces minorizacije končan. *Québécois* so se sedaj imeli za večino in začeli zahtevati tudi status vreden njihove lastne predstave. Ta nova narodna zavest je izključila druge francoske Kanadčane, s katerimi niso več delili manjšinskega položaja. Glede na to lahko trdimo da je bil quebeški narod, "rojen" v šestdesetih leta tega stoletja bolj definiran po teritoriju kot pa etničnosti.

Po drugi strani lahko ta proces analiziramo tudi v povezavi s pojavom novega družbenega sloja, predvsem vzpona novega tipa inteligence, ki ne obstaja ne v ostali Kanadi ne v ZDA. V povojnem obdobju je prav neverjetna rast inteligence, ki je v glavnem prihajala z univerze Laval, dala gorivo političnemu aktivizmu. K temu je pripomogla tako profesionalna evolucija inteligence, poprej koncentrirane v svobodnih poklicih, kakor njena socialna ekspanzija, ki jo je omogočila večja mobilnost, in ne nazadnje, njena koncentracija v kozmopolitski dvojezični metropoli Montreala, tedaj še najvažnejšem ekonomskem centru Kanade. Taylor (1965) razlago za tako močni položaj te elite v okolju različnem od ruralnega podeželja prejšnjih elit ponuja prav v tradiciji. Zgodovinsko gledano je bila velika razlika med visoko izobraženimi in ostalo populacijo, pri čemer so prvi uživali še poseben prestiž v družbi, ki se je borila za svoj kulturni obstoj. Vendar je bila nova intelektualna nacionalistična elita usmerjena v modernizacijo in reformacijo družbe in morda, kot trdi Latouche (1993) kar preveč zavzeta z "diferenciacijo modernega nacionalizma od njegove reakcionarne prve inkarnacije (Latouche 1993: 12)." Edino kar je s prejšnjim defenzivnim nacionalizmom imela skupnega je bil jezik.

V tem razvoju je pomembna še ena komponenta. S pospešeno modernizacijo družbe se je lahko vpliv države močno povečal, vendar ne ekspanzija ne birokratizacija nista mogli izvajati svoje avtoritete nad vsemi francoskimi Kanadčani, kot morda poprej Katoliška Cerkve. Vzpon državnega aparata je torej nujno pogojeval večji poudarek na teritorij, ki je zdaj postal osnova identifikacije. Država je bila sprejeta kot instrument

nacionalne emancipacije, "narod je postal temelj države, ki je v zameno skupnost zaščitila ... in redefinirala (Juteau 1993: 86)". V tem redefiniranju sta birokracija in inteligenca sodelovali. Čeprav sta v tem skupnem boju prihajali v stalno protislovnost s federalno vlado, sta želi uspehe v ekonomski reformi in na področjih jezika in kulture.

Opisani razvoj je Quebecčane v mnogočem dejansko približal ostali Kanadi, vendar je postalo očitno, da so pravila igre postavljali angleško govoreči. Takšne okoliščine so primerljive tistim s katerimi se srečujejo priseljenci. Taylor (1965) sugerira, da so bili francoski Kanadčani dejansko pojmovani enako kot priseljenci (Taylor 1965: 160). Vendar pa je treba pripomniti, da je bila asimilacija v sredini šestdesetih let takorekoč sprejet aksiom. V Kanadi kot tudi drugje v svetu so mnogi verjeli, da bodo celo starodavne etnične manjšine nekako stopljene v moderno družbo. Takšno samo-izbrisanje je bilo pojmovano za pozitivno, saj naj bi privedlo do bolj enakopravne in manj konfliktno usmerjene družbe. Navkljub temu je malo verjetno, da je bilo takšno načelo širše sprejeto v Quebecu, čeprav so nove politične sile vsaj uvodoma idealizirale državo blagostanja tudi v smislu večje kulturne homogenizacije Kanade. Lahko bi dodali, da so Liberalci bolj kot promovirali nasprotovali radikalizaciji nacionalizma v provinci, vendar so bili sčasoma potegnjeni v ideološke tokove advokacije avtonomije in čvrstega položaja francoskega jezika. Navkljub temu so vseskozi nasprotovali zahtevi po popolni samostojnosti.

Zagovornik separatistične linije je bila leta 1967 ustanovljena Parti Québécois, (PQ). Z dinamično osebnostjo Réneja Lévesque-a je predstavljala največji izziv Liberalcem. V smislu države blagostanja se sicer ni razlikovala od Liberalcev in je, ko na oblasti, tudi pokazala prožnost ki je mnoge presenetila, še posebej po izgubljenem referendumu leta 1980. Čeprav je stranka obdržala volilce tudi po tem velikem porazu, je odepitev Quebeca vsaj za nadaljnjih 15 let nekako izgubila svoj momentum.

S tega stališa se quebeški moderni nacionalizem, izhajajoč iz globoko konservativnega prednika dozdeva, vsaj po severno-ameriških standardih, za levo orientiranega. Vendar povezava med "novim nacionalizmom" in relativno levo orientacijo ni izjemna ali celo edinstvena za Quebec. Angleško govoreča Kanada je že pred quebeško tiho revolucijo razvila lastno znamko le-te, predvsem v reakciji na povojno eskalacijo političnega in ekonomskega vpliva ZDA. Ti kanadski sindrom treznega zaupanja v bodočnost, zaupanja ki se ponaša z zunanjo politiko in državo, ki ji je uspelo doseči visoke standarde življenja brez impozicije netolerantne komformnosti v iskanju pravičnejše distribucije bogastva doma in v tujini, je v marsičem pripomogel k novemu nacionalnemu čutu (McNaught 1978: 298). V tem leži, kot se zdi, tudi paradoks v primerjavi z ZDA, ki je bila v nasprotju s konservativno in hierarhično Kanado vedno bolj liberalna, radikalna, individualistično in egalitarno usmerjena družba. V povojnem obdobju se je s tranzicijo kanadskega konservatizma v bolj socialno-demokratsko ideologijo to v marsičem spremenilo. Morda ta sprememba ni tako paradoksalna kot se na prvi pogled dozdeva. Tako konservativne kot socialistične ideologije rade redijo državno avtoriteto. Vendar Lipset (1991) osvetli še en pomemben kontekst. Kanadska populacija, ki je bila poprej v dveh "državnih cerkvah", v Anglikanski in Katoliški je doživela hitro sekularizacijo evropskega tipa, medtem ko so različna verska gibanja v ZDA obdržala preseñetljivo moč v primerjavi z večino drugih industrializiranih držav.

Stremljenje po državni avtoriteti v smislu dosega politične, ekonomske in kulturne avtonomije naroda ni karakteristično le za Quebec, kvečjemu je značilnost vseh gibanj

ki se imajo za zaščitnike pred tujo dominacijo. To velja tudi za angleško govorečo Kanado, predvsem v njenem boju proti vplivu ZDA.

Po mnenju večine razpravljalcev je prehod Quebeca iz desnega v levi del političnega spektra povezan s spremembami v nacionalni identiteti. Tako je osnovni kriterij teritorija kot definiranja naroda pogosto enačen s tranzicijo zaprtega "etničnega" v odprti "civilni" nacionalizem. Vendar pa ni nujno da teritorialni kriterij presega etničnega ali da je celo enak civilnemu (Medved 1996). Etiketa *Québécois nation* ne pomeni predaje etnične identitete, temveč predvsem zrcali predstavo po kateri francosko-kanadski narod lahko preživi le v Québecu, torej le v enem segmentu.

Temeljno vprašanje razprav o Quebecu se običajno nanaša prav na to, ali je etnični nacionalizem poražen ali v sodobnem moderniziranem nacionalizmu še vedno ostaja "reakcionarni" element. Najbolj vroči nasprotniki samostojnosti Quebeca, kot tudi frankofonske politike pogosto navajajo neokusno dediščino starega nacionalizma, njegove ksenofobije, anti-semitizma in simpatiziranja z evropskim fašizmom za časa Duplessisa. Tako trdijo, da se je zaradi teh temeljev quebeškega nacionalizma nujno boriti proti separatizmu in za tesnejšo povezanost z multikulturno Kanado kot okvirjem zaščite manjšin v Quebecu in frankofonov v ostalih kanadskih provincah.¹² Za zagovornike samostojnosti Quebeca so takšni napadi klevete v interesu angleško-kanadske dominacije zdaj emancipiranega Quebeca. Spor je torej tesno povezan s vprašanjem alternativ samostojnosti. Ena teh je multikulturalizem, poskus ohranitve in morda preživetja kanadske federacije, četudi v modificirani obliki.

Kanadska alternativa

Nacionalna identiteta je "bistveni kanadski problem" (Lipset 1991:42). Ta problem se stalno suče okoli tega, iz česa se kanadska identiteta pravzaprav sestoji. Negotovost je značilna predvsem za anglofonsko Kanado, kajti francofonska, najbolj seveda v Quebecu, ima vsaj že od časa britanske osvojitve distinktno kolektivno identiteto, ki je bila izražena tudi v ideji, da naj bi Kanada bila domovina dveh narodov. Ideji, ki jo je angleška Kanada razumela kot priložnost cementiranja enotne kanadske identitete.

Ena izmed težavnosti ideje dveh narodov je v tem, da je težko razlikovati angleško-kanadski narod, kar lahko ilustriramo tudi s tem, da ima večina tujcev Kanado za nekakšen podaljšek ZDA, z izjemo Quebeca morda, v kolikor se sploh zaveda obstoja in specifičnosti te province. Celotno *Québécois* pogosto vidijo angleško govoreče sodržavljanke kot Američane na napačni strani meje. V razpravah o tem kaj bi se zgodilo s Kanado, v kolikor bi se Quebec res odcepil, so nekateri quebeški politiki celo predlagali, naj se periferne province enostavno priključijo ZDA. Takšna odsvolitev je brez dvoma nepravilna, kajti navkljub ameriški kulturni in ekonomski dominaciji je upiranje trdo- vratno ter je tudi precej pripomoglo k kanadski politični identiteti. Kanadski nacionalizem zato je dejansko cveti prav med anglofoni, medtem ko *Québécois* ostajajo pasivni ali direktno negativni.

¹²Glej npr. Sniderman *et. al.* 1992; Richler 1992.

Dejstvo pa je, da je anglofonska populacija interno mnogovrstnejša in bolj razdeljena ne le zaradi tega, ker je sprejela mnogo večji delež priseljencev kot Quebec, temveč tudi zaradi večje razpršenosti po provincah, ki imajo različne socialno-geografske in kulturne značilnosti. Z demografsko in gospodarsko rastjo dveh najzahodnejših provinc, ki izzivajo centralno pozicijo Ontaria, je interna razdeljenost angleške Kanade postala še očitnejša.

Po drugi strani mogoče trditi, da sta prav heterogenost in notranja razdeljenost pripomogli k pojavu ti. novega kanadskega nacionalizma med anglofoni, in to predvsem med intelektualci. Posebno usmerjenost novi, enotni nacionalni identiteti je dala tudi uradna politika, ko je leta 1971 multikulturalizem označila za bistvo kanadske identitete in "multikulturalno identiteto" Kanadčanov kasneje omenila tudi v *Charter of Rights and Freedoms*, Listini pravic in svoboščin. Ostale sestavine tako konstruirane kanadske identitete so uradna dvojezičnost, osredotočenost na pravice posameznikov, enakopravnost med provincami in ojačanje federalnih institucij.¹³

Z druge perspektive lahko poskus na teh elementih osnovanega (re)konstruiranja identitete vidimo kot manifestacijo zavrnitve priznanja quebeškega naroda in večje avtonomije province. Jačanje centralne oblasti govori v nasprotovanje separatističnim ambicijam. Podobno nakazuje tudi jačanje enakovrednosti provinc, vendar Quebec po svojem mnenju ostaja drugačna provinca, *une province pas comme les autres*.

Arhitekt nove Kanade, Pierre Elliott Trudeau, Liberalni ministrski predsednik (1968-79; 1980-84), ki je ob neki priložnosti izjavil, da "zgodovinsko gledano, francoski Kanadčani nikoli niso prav verjeli v demokracijo zase, medtem ko je angleški nikoli niso prav hoteli za druge" (Lamonde 1991) je videl možnost za enotnost Kanade v tem, da se Quebecu zagotovi, da ni geto francoskih Kanadčanov, temveč da je njihova vsa Kanada (Bennet and Jaenen 1986: 529).

V seriji pravic začrtanih v dokumentu o pravicah in svoboščinah, ki je inkorporiran v Ustavo iz leta 1982 imajo po mnenju nekaterih prioriteto prav "jezikovne pravice".¹⁴ Bolj verjetno je, da dokument gradi na liberalnem anglo-ameriškem modelu. Za Quebec, kjer je poudarek na kolektivnih ambicijah ohranjanja in razvoja francoske kulture močan takšen model ni privlačen. Za *Québécois* ni dovolj, da lahko francoski jezik uporablja kdorkoli pač želi, temveč mora obstajati tudi bodoča kolektivnost. Ni torej dovolj francosko govoriti, ampak francosko živeti in skupno graditi družbo po lastni podobi.

Takšni skupinski cilji se lahko dojemajo kot nasprotni naravi dokumenta in individualnim pravicam na splošno. Anglofoni dejansko pogosto vidijo quebeško jezikovno zakonodajo, edinstveno v sodobnem zahodnem svetu (Medved 1993) kot diskriminacijo posameznikov v imenu nacionalne skupine. Če, tako kot "komunitarni" Taylor (1991), ki analizira filozofske divergence temeljev liberalne družbe trdimo, da poleg ameriško individualnega obstaja alternativni liberalni model temeljen na pojmu, da družba lahko sprejme definicijo dobrega življenja ne da bi prizadela tiste, ki te definicije ne sprejmejo, potem bi iz tega argumenta lahko sledili številni praktični ukrepi, kot so na primer pravica vlade Quebeca, da odloča o jeziku izobraževanja priseljenih otrok. Posledica

¹³Uradna dvojezičnost je brez dvoma federalna rešitev na ustavni problem. Edina uradno dvojezična provinca je Novi Brunswick, medtem ko so Quebec, Alberta in Saskatchewan uradno enojezične.

¹⁴"Kolektivne" pravice se nanašajo na pravice žensk, aboriginalcev in kulturne skupnosti manjšin.

anglo-ameriškega "proceduralnega liberalizma" je v tem, da družba ne bi smela specificirati življenskih ciljev, saj se naj poenoti le okrog določenih postopkov, ki bi omogočali obravnavanje vseh z enako mero spoštovanja. Z drugimi besedami, družba naj bi bila liberalna v vprašanih vrednot in ciljev, vendar bi morala zagotavljati, da vsi državljani drug drugega pravično obravnavajo in da država vse enako obravnava. Iz tega sledi, da je alternativni model demonstriran v obravnavanju manjšin, ki ne sprejmejo družbenih definicij dobrega življenja. Kot razlaga Taylor je torej potrebno razlikovati med temeljnimi pravicami posameznika, ki ne smejo biti kršene in tistimi "imunitetami in privilegiji" ki so pomembni, vendar so lahko preklicani ali omejeni zaradi razlogov zastavljenih ciljev. Skratka, "družba z močnimi kolektivnimi cilji je lahko liberalna, če je zmožna spoštovanja različnosti tistih, ki njenih ciljev ne delijo in, če lahko nudi adekvatno zaščito temeljnih pravic (Taylor 1991: 71)." Glede na to, kot prelaga Taylor, se morajo pravice skupnosti v njenem boju za preživetje priznati in se lahko omogočijo z "asimetrično" federacijo. Takšno gledanje seveda ugovarja kanadski multikulturalistični "simetriji". Kot bomo videli pa asimetrična federacija v praksi že obstoji, vsaj kar se Quebeca tiče, vendar ni ustavno priznana.

Trdim torej, da sta celotni ideji quebeškega naroda najpomembnejša izziva prav najvažnejši komponenti nove kanadske identitete, multikulturalizem in dvojezičnost. Ta trditev lahko v vprašanju dvojezičnosti zveni precej nenavadno, saj je bila s Trudeaujem dvojezičnost povzdignjena v načelo, s tem pa se je položaj francoskega jezika v Kanadi dejansko utrdil. Pričakovali bi torej lahko, da bodo *Québécois* s tem zadovoljni. Vendar temu ni tako, najverjetneje zato, ker je bila prekinjen koncept povezanosti med jezikom in kulturo oz. koncept dveh jezikov-dveh kultur. Prav komisija za "Dvojezičnost in Bikulturalizem" ki naj bi poročala o krizi kanadske nacionalne enotnosti, in ustanovljena v letu 1963 "priznala quebeške probleme za kanadske probleme" je opustila koncept jezika in kulture v smislu kolektivnosti. Bikulturalizem, katerega osnovni pogoj je tedanja vlada Quebeca videla v primarnosti francoščine v provinci, je torej s spoznajem - in morda priznanjem - več kultur spremenjen v multikulturalizem. Kaj je dejansko bilo v ozadju te proklamacije ostaja vprašljivo. Kot je razlagal Trudeau, so to bile predvsem zahteve različnih kultur po enaki podpori, zatorej: "Četudi sta dva uradna jezika, ni uradne kulture, niti ne more ena etnična skupina imeti prednost pred katero koli drugo (Bennet and Jaenen 1986:531)." Po drugi strani, če nam je sklepati po poprej omenjeni Trudeaujevi viziji o možnostih kanadske enotnosti, je bil namen proklamacije multikulturalizma morda v tem, da bi obrzdal pojem dvojnosti in izničil zahteve Quebeca po različnosti na osnovi kulture. Za quebeški narod definiran kot le ena izmed mnogih etničnosti, Trudeaujeva vizija enakopravnosti ni bila privlačna. Da je bil "angleški" narod definiran enako ni bila prava tolažba, ker je jezikovno in kulturno tako ali tako dominanten.

Rezultat tega je, da se je v nasprotju z napani federalne vlade, in navkljub temu, da del anglofonov podpira novo kanadsko identiteto, ki zajema tudi sprejemanje francoske dediščine, kanadska družba pomaknila k geografsko definiranemu dualizmu, ki ga

sestavljata dve enojezični regiji.¹⁵ V poteku tega procesa je pomembno tudi to, da status province Quebec v kanadski federaciji ni natančno definiran.

Ustavni zastoj

Ustava iz leta 1982 je bila krona Trudeaujeve dobe in pomembna prelomnica v kanadski zgodovini, vendar "patriacija" ustave s strani Quebeca ni bila pojmovana kot zgodovinski napredek. Dejansko so novo ustavo zapisale federalna vlada in angleško govoreče province, medtem ko je v koncesijo Quebecu dodana "navkjubna klavzula", ki provincam dovoljuje izjemo do aplikacije Listine o pravicah in svoboščinah. Čeprav se je ob trenutku, ko je britanska kraljica podpisala dokument dozdevalo, da je kanadska enotnost zagotovljena, je v letu 1990 federacija doživela svojo najglobljo politično krizo, ki je nakazala, da bo morda celo delitev dežele neizbežna. Poskusi, ki naj bi krizo umirili so situacijo dejansko še poslabšali, kar se je dve leti kasneje izrazilo na referendumu. Navkljub temu, da so Kanadčani, pa tudi Quebecani, ki so se leta 1995 ponovno odločali o tem ali naj gredo v pogajanja za samostojnost ali ne, verjetno že utrujeni od nenehnih referendumov, vprašanje preciziranja statusa province Quebec ostaja odprto.

V razvoju dogodkov, ki so se začeli po drugi svetovni vojni in so med drugim zadevali večjo neodvisnost Kanade od Velike Britanije, je po mnenju nekaterih vlada St. Laurenta zamudila priložnost patriacije ustave že v petdesetih letih. Čeprav so bili staremu BNA dokumentu kot stalnemu pomniku kolonialne dobe, dodani amandmaji, ki so zadevali pravnomočnost zakonskih dopolnil na federalni ravni, je vprašanje provincijskih jurisdikcij zahtevalo dodatno odobritev vseh provinc (Bothwell *et.al.* 1989: 134-137).

Ko je patriacija Ustave postala ponovno aktualna so bile razmere v marsičem spremenjene. Liberalna vlada Quebeca je v prvi polovici sedemdesetih let zagovarjala federalizem kot ekonomsko koristen okvir, vendar je v patriaciji ustave videla priložnost za priznanje quebeških kulturnih pravic in garancij za področja, ki so se nanašala na kulturno varnost, kot so na primer komunikacije in priseljevanje. Istočasno se je morala spopasti z manj potrpežljivimi, predvsem s terorizmom radikalne *Front de Libération du Québec*, ki je zahteval precej smrtnih žrtev in v oktobru 1970 dosegel višek z ugrabitvijo in umorom drugega ministra quebeške vlade. Uvedba izrednega stanja in aretacije stotin ljudi so družbo polarizirale, a ko je v letu 1976 prvič prišla na oblast *Parti Québécois* (PQ) se je boj za natančno opredelitev statusa province dejansko šele začel.

Predlog Réneja Lévesque-a, ki ga podaja že v svoji knjigi *Option Québec* (1968), je brez dvoma eden zanimivejših v politični zgodovini Quebeca in očitno inspiriran na primeru tedanje Evropske Skupnosti.¹⁶ Z *souveraineté-association* naj bi Quebec imel

¹⁵ Ta trditev se lahko podpre, kot bomo videli, s posledicami jezikovne zakonodaje v Quebecu, in v anglofonski Kanadi, navkljub posledicam politike dvojezičnosti. Kot omenjeno se slednja ne nanaša na vsakodnevno življenje, vendar je pripomogla k povečanju števila anglofonov, ki lahko komunicirajo tudi v francoščini. Popis leta 1991 izkazuje, da le 16.3 % Kanadčanov zna oba uradna jezika; 7.5 % tistih, katerih materinščina je angleški jezik govori tudi francosko v primerjavi z 86.7 % frankofoni, ki znajo tudi angleško. To nakazuje, da večina dvojezičnih Kanadčanov, pri čemer mislim na uradna jezika, ostaja "francosko-kanadska".

¹⁶ Knjiga se začne odločno: *Nous sommes des Québécois*.

politično suverenost ter ostal v ekonomskem in monetarnem združenju z ostalo Kanado. Šlo je torej za nekakšno kombinacijo teritorialne kulturne suverenosti in "profitabilnega federalizma", ki so ga priporočali Liberalci. V letu 1980 je bil pripravljen referendum, kjer bi "ja" na okorno postavljeno 107 besed dolgo vprašanje pomenil, da bi quebeška vlada dobila mandat da se za takšno obliko neodvisnosti pogaja s federalno vlado. 60 odstotkov volilcev je glasovalo proti, vendar s tesno večino med frankofoni.

Trudeau, ki je obljubil prenovu federalizma, v kolikor bo predlog PQ odbit, je pogosto osebno okrivljen za izgubo. Prenova federalizma naj bi bila nova kanadska ustava, vendar se je Quebec, kot pišejo francosko govoreči družboslovci, v svojih pričakovanih večjih pooblastil razočaral (Stéphane Dion 1992: 111). Ustava v imenu enakosti provinc in prioritete individualnih pravic ni priznala obstoj quebeškega naroda in pravice geografskih etničnih skupin niso dobile enakega priznanja kakor kolektivne pravice aboriginalcev, jezikovnih skupnosti in žensk (Fournier 1990: 7-10).

Z zamenjavo vlad tako v Kanadi kot v Quebecu se je razpoloženje za dosego sporazuma izboljšalo. Brian Mulroney, vodja Progresivnih-konservativcev je obljubil, da bo iskal nove možnosti za Quebec preko revizije federalne strukture, medtem ko je Liberalna vlada v Quebecu pod vodstvom Roberta Bourasse tudi verjela v federalizem, vendar s priznanjem "različnega značaja quebeške družbe" kot "distinktno družbe" (Québec's traditional...: 20). Spomladi leta 1987 je Mulroney s paketom ustavnih reform in s sporazumom premierjev vseh provinc "pripeljal Quebec nazaj v Ustavo". Sporazum znan pod imenom *Meech Lake* (Constitutional Accord) je kasneje pripeljal do največje ustavne krize. Sporazum je priznal vse, kar je Quebec hotel: priznanje posebnega značaja province, nadzor nad priseljevanjem in lastno ekonomijo, kot tudi večji politični vpliv v federaciji. V treh letih naj bi vsi parlamenti sprejeli sporazum, vendar se je ustavni kompromis sprevrnil v volitev za ali proti quebeški družbi.

Pojem "distinktno družbe" je namreč predstavljal bistveni premik iz prejšnje koncepcije dveh ras - dveh etničnih skupin - dveh narodov, kakor pač se je v teku časa spreminjala terminologija ter s tem reformuliral ne le odnos med francosko in angleško Kanado temveč tudi odnos v razmerju moči. V razpravljanje o "distinktni družbi" se je vpletlo skorajda vse in vsakdo, a do preloma je prišlo v dveh najmanj naseljenih provincah, Manitobi in Novi Fundlandiji. Primer Manitobe je vzbudil največ pozornosti, ker je odločitev ležala v rokah enega samega parlamentarca, bivšega poglavarja Ojibway-Cree, Elijah Harperja, ki je izrazil svojo nezadovoljstvo z dejstvom, da zahteve "Prvih Narodov" niso bile upoštevane.¹⁷

Čeprav se lahko dozdeva, da sta bili za poton ustavnega kompromisa krivi le ti dve provinci, pa so njun boj podpirali širom vseh angleško-govorečih provinc. Nekateri to pripisujejo ogorčenosti nad quebeško jezikovno zakonodajo, mnogi quebeški nacionalisti pa za to krivijo tedaj že iz aktivnega političnega življenja upokojenega Trudeauja in njegovo kritiko dela kompromisa, ki se je nanašala na različnost quebeške družbe

¹⁷ Kar se tiče ustanovnega dokumenta Kanade (BNA) najbrž nihče ne bi zanikal, da "Prvi Narodi" niso v nekem smislu tudi bili ustanovni, vendar pa je veljalo kot dejstvo, da niso bili del "pogodbe". Indijanski problem je bil viden kot problem asimilacije in "civilizacije", ne pa ustvarjanja ustave. V treh stoletjih so se Prvi Narodi naučili "procedure" in dejansko Harperju, ob pomoči pravnih svetovalcev, ni bilo potrebno mnogo več kot reči ne "enajstim belim možem."

(S. Dion 1992:113; Weaver 1992:62). V primerjavi z desetletjem poprej bi torej lahko rekli, da kakor takrat Quebec ni odklonil Kanade, je zdaj Kanada odklonila Quebec.

Konfrontacija je postala še bolj vroča, ko je Mulronejeva vlada dosegla ponovni kompromis, imenovan po Charlottetownu. V referendumu leta 1992 je bil rezultat spet negativen, tako v Quebecu kot ostali Kanadi, čeprav iz različnih razlogov. Za prve je kompromis predstavljal korak nazaj, navkljub temu da je sporazum priznal pravico do ohranitve in promoviranja posebne kulture in tradicije civilnega prava, za druge je bil še preveč radodaren.

Mulroney je odstopil in njegova stranka je po volitvah leta 1993 skorajda odsotna iz politične arene, medtem ko so federalni Liberalci pod vodstvom Jeana Chrétiena ponovno prevzeli oblast, z glavno opozicijo v stranki *Bloc Québécois*, katere politična platforma je bila odcepitev Quebeca iz federacije. V provinci sami si je oblast ponovno pridobila PQ Jacquesa Parizeau-ja, ki ima s prej omenjenim Blokom zapleten, sicer komplementaren a konkurenčen odnos. PQ je tokrat svoj program oblikovala takorekoč z eno besedo - suverenost in v oktobru 1995 spet razpisala referendum. Rezultat je bil podoben tistemu iz leta 1970, kar izkazuje karakteristično ambivalenco *Québécois*, saj se zdi da večji segmenti prebivalstva istočasno zagovarjajo neodvisnost in močno federacijo.

Ta dvojna vdanost, kot opozarja Stéphane Dion (1992), je vidna v simultani popularnosti tako Trudeauja kot Lévesque-a. Balthazar (1995) po drugi strani, ne govori o ambivalenci temveč o polarizaciji, ki sta jo oba politika vnesla med Quebečane, ter za to predvsem krivi Trudeauja.¹⁸ Prav tako trdi, da je moderni ideal *Québécois* obdržati osnovno identiteto in vdanost Kanadi in da, če je federacija "deljena suverenost", potem so prav *Québécois* branilci kanadske federacije (Balthazar 1995: 41-44). Po tej interpretaciji bi torej ustavni spor morali razumeti kot spor med unitarnimi kanadskimi nacionalisti in quebeškimi federalisti in ne kot konflikt med federalisti in separatisti.

Enega od vzrokov neodločnosti, vsekakor večjega kot se pripisuje pomenu ekonomskih kalkulacij,¹⁹ lahko nedvomno iščemo tudi v občutljivem vprašanju teritorija, ki posega v samo bistvo identitete *Québécois nation*. Sprva naseljeni francoski prostor je bil in dejansko še vedno ostaja le ozek pas ob Reki Sv. Lovrenca (Slika 5). Več kot polovico celotnega teritorija province je Quebec dobil od Britancev, ki so si ga ti, tako kot prej francoskega, bodisi osvojili ali kupili od Indijancev in Eskimov (Buchanan 1991: 63.64). Zastavlja se torej vprašanje koliko ozemlja bi bila Kanada pripravljena prepustiti Quebecu, poleg tega pa so tudi Prvi Narodi izjavljali da bodo izstopili iz Quebeca ter se raje pridružili Kanadi, v kolikor bi se Quebec odločil za pot neodvis-

¹⁸ Oba politika sta bila frankofona iz Quebeca, Trudeau sin milijonarja, Lévesque sin pravnika iz kmečkega podeželja. Oba sta bila spoštovana širom Kanade. Ko je Lévesque na večer izgubljenega referenduma v letu 1980 na zborovanju v montrealški dvorani Paul Sauvé, ki ga je prenašala celotna kanadska televizija v solzah dejal... *à la prochaine...* je menda z njim vred jokala celotna Kanada.

¹⁹ "Suverenost", če bi bila dosežena bi pomenila redefinicijo političnega statusa Quebeca, ki bi jo lahko sumirali kot bolj ali manj kulturno in politično suverenost v severno-ameriškem prostoru skupnega trga. Že od 1960-tih let se quebeško gospodarstvo vedno bolj orientira v severno-južni smeri in manj v vzhodno-zahodni. Članstvo v NAFTA lahko pomeni manjšo ekonomsko-politično odvisnost od Kanade in več prostora za kulturno različnost, saj je Quebec v pogajanjih o NAFTA dosegel vseh sedem lastnih pogojev, ki se nanašajo na "edinstvenost quebeške družbe". Glej Québec and the North American Free Trade Agreement 1993.

nosti.²⁰ To pomeni, da medtem ko bi z neodvisnostjo jezik kot eno jedro narodnostne identitete *Québécois* bil zagotovljen, bi drugo jedro identitete verjetno postalo ogroženo.

Jezik in priseljevanje

V pojmu naroda kot politične entitete, ki si lasti državo je jezik kulturni atribut, ki v smislu političnega instrumenta definira tako narod kot ozemlje, ki ga pojmuje kot sebi pripadajočega (Medved 1995c). Izoliranost od izvorne Francije je francoske Kanadčane prepustila lastnim demografskim virom, in tako se je v zgodnjih časih vprašanje preživetja reševalo z visoko rodnoostjo. Z manjšim vplivom Cerkve ter s hitro urbanizacijo in sekularizacijo družbe je rodnost padla na eno najnižjih v svetu. Ob istočasno vedno večji integraciji Quebeca v severno-ameriški prostor je postalo jasno, da zagotovitev ohranitve in razvoja quebeške kulture ostaja le še v jeziku, edinem atributu njene različnosti.

Ko je Kanada razpravljala o dvojezičnosti na federalni ravni, je Quebec ustanovil lastno komisijo, katere rezultati so pokazali, da je v začetku sedemdesetih let le 64 odstotkov frankofonov delalo v francoščini (Fournier 1990: 89). Ob rezultatih popisa iz leta 1971, ki so izkazali ostro padanje deleža frankfonov v celotni državi, ter ob javnem pritisku, ki se je izražal predvsem ob sporih na področju izobraževanja, je Quebec prevzel zakonodajo na tem področju v svoje roke. V letu 1977, le nekaj mesecev po izvolitvi PQ, je provinca sprejela *La Charte de la langue française* z jasno željo promocije in ojačanja položaja francoskega jezika in samih *Québécois*. Uvedeni program "francizacije" med drugim zadeva šolanje otrok v francoskem jeziku, razen za tiste katerih materni jezik je angleški ali, kot je bilo kasneje dopolnjeno, če so njihovi starši dobili osnovnošolsko izobrazbo v angleščini. Prav tako morajo imeti vsa podjetja z več kot 50 zaposlenimi certifikat francizacije - *Certificat de francisation*. Posebna *Commission de toponymie* ustanovljena leta 1981 je imela nalogo preimenovanja krajevnih imen.

Francizacija je posebno med anglofoni, ki so se v eroziji njihovega prejšnjega statusa znašli v krizi zavračanja manjšinjskega položaja v Quebecu, povzročila veliko razburjanja in delno tudi izseljevanje iz Quebeca v ostale kanadske province (Rose 1988; Richler 1992). Del zakona, ki je vzbudil največ odpora zadeva komercialne napise v francoščini in je bil s strani anglofonske populacije sprejet kot kršenje človekovih pravic, za nekatere tudi za obliko "lingvističnega genocida" (Richler 1992: 23, 131). Kanadsko vrhovno sodišče je po dolgi razpravi sekcije zakona proglasilo za kršenje Listine o pravicah in svoboščinah, nakar je Quebec uporabil posebno klavzulo, dodano listini ob njeni inkorporaciji v Ustavo in sprejel nekakšen kompromis, ki dovoljuje dvojezične napise v notranjosti stavb (*Québec's traditional constitutional positions*

²⁰V Quebecu živi največji delež (okrog 20 %) kanadskih Inuitov (Eskimov) in 9% Indijancev od skupno okrog milijon Kanadčanov, ki so v letu 1991 poročali aboriginalski izvor. V Quebecu so priznani kot posebni narodi s pravico do lastne kulture, jezika, tradicij in razvoja svoje identitete v okviru zakonov province. Imajo pravico kontrole nad ozemlji, ki so jim dodeljena, vendar ne do suverenosti, ki bi lahko ogrozila teritorialno integriteto Quebeca. Ti "nepogodbeni" Indijanci in Métisi v celotni Kanadi nimajo posebnega statusa po zakonu ali Ustavi.

1936-1990: 32; Bill 178). Rekli bi lahko, da je za Quebec bila *La Charte de la langue française*, ki je uzakonila promoviranje francizacije v šolstvu, gospodarskem življenju in geografskem pejzažu enako pomembna kot dokument o človekovih pravicah.

Druga stalnica quebeškega nacionalizma je demografska fiksacija. Če je nekoč preživetju pripomogla visoka nataliteta, je zdaj glavno vprašanje kako se boriti proti *la dénatalité*. Ena možnost se ponuja v pospeševanju priseljevanja, vendar se zastavlja vprašanje kaj bi to pomenilo za bodočnost francoskega jezika in quebeškega naroda.

Priseljevanje je ves čas od britanske osvojitve vzbujalo zaskrbljenost (Behiels 1991). Od sredine 19. stoletja pa vse do konca tridesetih let je temu še dodatno pripomogla emigracija v ZDA, saj se je v omenjenem obdobju izselilo okrog 900,000 oz. 10 odstotkov Quebečanov. Ker se je izseljevalo tudi anglofonsko, predvsem kmečko prebivalstvo je podeželje postalo skoraj povsem frankofonsko, medtem ko je bil Montreal vse do konca stoletja v glavnem anglofonski. Tedaj pa se je že začel proces, ki je v naslednjih desetletjih dramatično spremenil demografsko in kulturno podobo Kanade in Quebeca. Do druge svetovne vojne se je v Kanado naselilo preko štiri milijone imigrantov, od tega kakšnih 700,000 v Quebec, v glavnem v Montreal. To je bilo prvič, da so se v provinci naselile skupine katerih jezik ni bil ne francoski ne angleški, in so bile kasneje imenovane kot alofone. V Montrealu so prav napetosti med obema prvotnima skupinama dovoljevale večjo možnost ohranitve maternega jezika med priseljenci pa tudi bolj izrazito segregacijo v *la ville des petites patries* kot v katerekoli drugem severno-ameriškem mestu podobnega obsega (Behiels 1991). Če pa so se imigranti jezikovno asimilirali je bilo to večinoma v okviru protestantsko-angleškega šolskega sistema, kot na primer Judje ali če že katoličani v okviru katoliško-irskega oz. kot recimo v primeru Italijanov katoliško-francoskega. Vendar to še ni pomenilo tudi kulturne asimilacije.²¹

Konflikt o tem, v katerem jeziku naj se šolajo otroci priseljencev se je začel leta 1968 in preko vrste ukrepov in zakonov rezultiral v omenjeno Listino, katere učinki so privedli do padca števila otrok priseljencev, ki se šolajo v angleščini. V letu 1969 na primer jih je bilo 85 odstotkov, v letu 1987 le 36 (Behiels 1991:17)²². Nekateri trdijo, da prav zaradi takšne jezikovne politike Quebec prejema manj priseljencev kot ostale province (Richler 1993:152), ker večina priseljencev želi izobraževanje svojih otrok v angleškem jeziku, saj v tem vidijo več možnosti in manj zahtevnosti.

Postati anglofon, kot se zdi, je bolj postati Kanadčan v smislu uradne komunikacije in ne "spomina" ali "etnične" identitete. Frankofon, termin ki je tudi vedno bolj oddaljen od etnične substance pa v Quebecu vendarle bolj implicira simbol lojalnosti. Kajti če bi šlo le za boj okoli sredstva komunikacije, in ne identitete kako bi lahko politično branili promocijo določenega jezika in "pravico njegovega lastništva"?

Breton (1988) trdi da je prav z imigracijo povezan premik quebeškega nacionalizma iz etničnega v civilni, pri katerem naj bi bila navezanost posameznika predvsem utilitarna, vendar je ta proces v Quebecu kasnejši kot v ostali Kanadi, ki ima svoje korenine v imperiju in ne v defenzivnem nacionalizmu. Pri tem Breton sprejema kot najboljšo rešitev za problem identitete multikulturalizem. Če bi več priseljencev nadal-

²¹Zanimivo, a kotroverzno branje o "judovskem problemu" podaja Morcedai Richler, eden najbolj znanih kanadskih književnikov, angleško pisatelj Quebecan, katerega trdo linijo nasproti quebeškemu nacionalizmu deli mnogo anglofonov in verjetno tudi alofonov.

²²Več o posledicah jezikovne zakonadaje na polarizacijo jezika doma glej npr. v Medved 1993.

jevalo s prisvojitvijo angleškega jezika, potem lahko etnični francoski nacionalizem spet zaživi, če bo integracija francoskega uspešna bo oslavljen (Breton 1988: 99).

Glede na stimuliranje priseljevanja predvsem iz francosko govorečih delov sveta po letu 1960, na primer Vietnamcev, Libanoncev, severno-afriških Judov lahko ugotovljamo, da postaja etnični element v francoskem jeziku Quebeca manj prisoten, vendar ostaja. vprašanje ali ta inkluzivni napor lahko nadomesti francosko govoreče francoskega izvora?

Breton odgovarja da ne, vendar priznava da imata tako širjenje *business* kulture med mlajšimi generacijami kot priseljevanje velike posledice na percepcijo preteklosti. Zgodovino pravi, bo torej potrebno na novo napisati, da bo imela smisel tako za mlado generacijo kot za prišleke (Breton 1988: 98-99). Dion po drugi strani vidi ta proces kot direktno destruktiven, kot dominacijo Severne Amerike, ki ne grozi le *Québécois* ampak kar vsemu svetovnemu "frankofonskemu bratstvu" (Dion 1988: 304-313).

Kakšne posledice lahko imata ta dva pogleda za alofone in Quebec? Civilni nacionalizem dovoljuje odprtost, a če so poudarjeni utilitarni aspekti, potem je morda pan-kanadski civilni nacionalizem bolj privlačen. Če bo "kulturni" nacionalizem slonel le na jeziku in ne etničnosti kot poreklu, potem bi glede na Andersonov (1986) opis perujskega ljudstva lahko zaključili, da je povabilo v "predstavljeno skupnost" možno.

Zaključek

Osnovni problem Quebeca je bila in ostaja njegova natančna opredelitev v kanadski federaciji. Iskanje rešitev se je preko različnih formul - od posebnega statusa preko suverenosti-združenja do prenovljenega federalizma in distinktne družbe - zapletlo v mukotrni boj politikov in pravnikov Ottawe in Quebeca ter polariziralo kanadsko in quebeško družbo. Nobena teh formul so trdili quebeški zagovorniki in nasprotniki ni pomenila separacije, temveč da se Kanada definira ne kot država desetih provinc temveč dveh narodov. Takšna definicija Kanade po propadu sporazuma iz Meech Lake-a ni bila več mogoča; nacionalistično gibanje se je usmerilo v pot popolne suverenosti, ki pa jo je quebeški elektorat odklonil. Jezik, ki je v tem boju postal njegova bakla je edino področje, v katerem je Québec dosegel *de facto* delitev oblasti.

Pri tem, navkljub trditvam o nasprotnem, stari argument preživetja ostaja. Z jezikovno zakonodajo se poskuša preprečiti penetracija angleškega jezika tako med prebivalce province kakor tudi v njeno geografsko lingvistično krajino, medtem ko imigracijski nadzor ostaja občutljiv na demografsko ravnotežje tako znotraj province kot celotne Kanade.

Vendar, če bi kakšnemu konservativnemu župniku 19. stoletja bilo dano, da se povrne v današnji Quebec *survivance* verjetno ne bi bilo prvo kar bi mu prišlo na misel. Opazil bi sekularizirano, moderno družbo skorajda brez oblik nekdanjega tradicionalnega življenja. Če bi si upal pogledati v kakšen marksistični tekst, bi se od Hobsbawma (1990) naučil, da je Quebec doživel "socialno kataklizmo", takorekoč še eno katastrofo, manifestirano v "nenadnem kolapsu katoliške cerkve" (Hobsbawm 1990:166). Morda bi hipoteza o nacionalizmu kot nadomestilu izgubljenega katolicizma vzbudila njegovo zanimanje. Verjetno pa bi bil, prav tako kot Hobsbawm in marsikateri drugi zunanji

opazovalec, presenečen nad stalnim strahom za bodočnost jezika kajti če tradicionalna skupnost še živi, potem je najbolj žilava prav v jeziku.

Nikakršnega dvoma ni, da je quebeški nacionalizem, če že moramo uporabljati kategorije, predvsem jezikovni s simbolom jezika provzdignjenega na raven malikovanja. Bojazen se nanaša na nizko rodnost in priseljevanje. Vrnitev k zibelkam je malo mogoča, še posebno če se nacionalno gibanje samo definira kot moderno. Imigracija, po drugi strani predstavlja in upanje in strah. Slednjega, ker je prav priseljevanje francoske Kanadčane skrčilo na manjšino, upanja, ker je priseljevanje potencialni vir "graditve naroda". V tem smislu bi lahko govorili o "amerikanizaciji" Quebeca, podobno kot Evropi, poprej tuji tudi frankofonski Kanadi. Vendar se tisti, ki vzpodbujajo priseljevanje, tako v smislu demografskih vidikov kot v smislu "interkulturalizma" kot quebeške inačice multikulturalizma srečujejo z nasprotovanjem, ki ima manj opraviti s samim vprašanjem jezika. Strah pred *les Anglais* je nadomestil strah pred drugimi skupinami priseljencev, pred "vidnimi manjšinami",²³ drugačnih zvokov in verovanj.

V srcu razprav o quebeškem nacionalizmu, ki se sučejo okoli tega ali je "dober ali slab", "odprt ali zaprt" lahko ugotovimo, da se je quebeški nacionalizem skušal radikalno oddaljiti od svoje ideološke preteklosti. Z mednarodne perspektive gledano mnogo bolj kot prenekateri evropski dvojniki. Čeprav preživetje naroda ostaja glavno vprašanje, narod, vsaj navidezno, ni več statičen in vase zaprt. Edini konstanti ostajata jezik in teritorij.

V tem smislu sta prav manjšinska politika in politika priseljevanja barometra merjenja liberalnosti in "progresivnosti" quebeškega nacionalizma, ne glede na to kakšen je status province. To pa nas vodi v nadaljno pomembno primerjavo z evropsko areno, kjer nacionalizem skorajda brez različic nasprotuje tako priseljevanju kakor oblikam multikulturalizma. Ali Quebec nudi primer drugačnega trenda ali je to le iluzija, ki jo vzgajajo nacionalistični intelektualci v svoji bojazni preživetja?

Literatura:

Anderson, Benedict 1986: *Imagined Communities. Reflections on the origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Balthazar, Louis 1990: *Bilan du nationalisme au Québec*. Montréal: Éditions de l'Hexagone.

Balthazar, Louis 1995: Quebec and the ideal federalism. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 538.

Behiels, Michael D. 1991: Quebec and the Question of Immigration: From Ethnocentrism to Ethnic Pluralism, 1900-1985. *Canada's Ethnic Groups*. Booklet No.18. Ottawa: Canadian Historical Association.

²³Uradni kanadski naziv *visible minorities*.

- Bell, D.V.J.** 1992: *The Roots of Disunity. A Study of Canadian Political Culture*. Toronto: Oxford University Press.
- Bennet, Paul W. and Jaenen, Cornelius J.** 1986: *Emerging Identities: Selected Problems and Interpretations in Canadian history*. Scarborough, Ontario: Prentice-Hall Canada.
- Bothwell, R.; Drummond, I.; English, J.** 1989: *Canada since 1945: Power, Politics and Provincialism*. Toronto: University of Toronto Press.
- Breton, Raymond** 1988: From ethnic to civic nationalism: English Canada and Quebec. *Ethnic and Racial Studies* 11:1.
- Brogan, H.** 1985: *Longman History of the United States of America*. London: Guild Publication.
- Buchanan, Allen** 1991: *Secession*. Boulder, Colo: Westview Press.
- Champagne, Lyse.** 1990: *Double Vision. Reflections of a Bicultural Canadian*. Toronto: Key Porter Books.
- Dion, Léon** 1988: The Mystery of Quebec. *Daedalus*.117: 4.
- Dion, Stéphane** 1992: Explaining Quebec Nationalism. V Weaver, Kent R. (ed.) *The Collapse of Canada*. Washington, DC: The Brookings Institution.
- Dufour, Christian** 1992: A Little History, in Dodge, William (ed.) *Boudaries of Identity. A Quebec reader*. Toronto: Lester Publishing Ltd.
- Fournier, P.** 1990: *Autopsie du Lac Meech: La souveraineté, est-elle inévitable*. Angleški prevod: Fischman, S. 1991: A Meech lake Post-Mortem: Is Quebec Sovereignty Inevitable. McGill-Queen's University Press.
- Gagnon, Alain (ed.)** *Quebec: State and Society*. Scarborough: Nelson.
- Hobsbawm, Eric J.** 1990: *Nations and Nationalism since 1870. Programme, Myth, Reality*. Cambridge University Press.
- Jewsiewicki, Bogumil** 1995: The Identity of Memory and the Memory of Identity in the Age of Commodification and Demoratization. *Social Identities* 1: 2: 227-262.
- Juteau, Danielle** 1993: The production of the Québécois Nation. *Humboldt Journal of Social Relations* 19:2.

- Latouche, Daniel** 1993: 'Québec, See Under Canada': Québec Nationalism and the New Global Age. V Gagnon, Alain (ed.) *Quebec: State and Society*. Scarborough: Nelson.
- Lamonde, Y.** 1991: La trame démocratique au Québec, du XVIIIe siècle à nos jours. *Forces* 96: 25-27
- Lévesque, René** 1968: *Option Québec*. Paris: Robert Laffont.
- Linteau, Paul-André** 1986: Les origines de la diversité ethnique et culturelle du Québec. *Forces* 73: 5-12
- Linteau, Paul-André** 1994: *Histoire du Canada*. Paris: Que sais-je, Presses Universitaires de France.
- Lipset, Seymour Martin** 1991: *Continental Divide. The Values and Institutions of the United States and Canada*. New York: Routledge.
- Lisée, J-F.** 1991: Flexible parliamentary institutions, open to change. Interviews with Robert Bourassa, and Jacques Parizeau. *Forces* 96: 47-50.
- Medved, Felicita** 1993: Québec, un détail majeur. V Borgegard, Lars-Erik (ed.): *Den vet som vida färdas*. Gerum 19: 129-169.
- Medved, Felicita** 1995a: *Québec: 'la nation' within grasping distance of its 'destiny'?* Paper. Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations Research Seminar. Stockholm University.
- Medved, Felicita** 1995b: *Amor Patriae*. Paper. Nordic International Migration and Ethnic Relations Association (IMER) Yearly Conference. Lund, 26-27 October 1995.
- Medved, Felicita** 1995c: A Path Towards the Cartography of Slovene National Identity. *Razprave in gradivo* 29-30: 177-210. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Nemni, Max** 1992: Canada in Crisis and the Destructive Power of Myth. *Queen's Quarterly* 99: 1.
- McNaught, Kenneth** 1978: *The Pelican History of Canada*. London: Penguin Books.
- McRoberts, Kenneth** 1993: *Quebec: Social Change and Political Crisis*. Toronto: McClelland & Stewart Inc.
- Richler, Morcedai.** 1992: Oh Canada! Oh Quebec! Requiem for a Devided Country: Toronto: Penguin.

Rodal, Berel 1991: The Canadian conundrum: two concepts of nationhood. V Uri Ra'anan et al. *State and nation in multi-ethnic societies*. Manchester: Manchester University Press.

Rose, C. 1988: The Concept of Reach and the Anglophone Minority in Quebec. V

Eyles, J.; Smith, D.M. (eds.): *Qualitative Methods in Human Geography*. Polity Press. 156-79.

Snyder, Louis L. 1982: *Global Mini-Nationalisms. Autonomy or Independence*. Westport, Connecticut. London, England: Greenwood Press.

Taylor, Charles 1965: Nationalism and the Political Intelligentsia: A Case Study. *Queen's Quarterly* 72:1:

Taylor, Charles 1991: Shared and Divergent Values, v Watts, Ronald L. and Brown, Douglas M. (eds.) *Options for a New Canada*. Toronto: Toronto University Press.

Trofimenkoff Mann, S. 1982: *The Dream of Nation. A Social and Intellectual History of Quebec* Toronto: Macmillan of Canada.

Weaver, Kent R. 1992: Political Institutions and Canada's Constitutional Crisis, v Weaver, Kent R. (ed.) *The Collapse of Canada*. Washington, DC: The Brookings Institution.

Wilson, H.T. 1989: *Retreat from Governance*. Hull: Voyageur Publishing.

Ostali viri

Cultural Autonomy in the Constitution and in Practice: the Canadian model. Corporate Policy and Research. Multiculturalism and Citizenship Canada. 1992.

Charter of the French language. R.S.Q., chapter C-11. Québec 1984: Éditeur officiel.

Sniderman, P.M.; Northrup, D.A.; Fletcher, J.F.; Russel, P.H.; Tetlock, P.E. 1992: *Working Paper on Anti-Semitism in Quebec*. Institute for Social Research. York University.

Statistics Canada: *Home Language and Mother Tongue*. The Nation. Minister of Industry, Science and Technology. January 1993.

Statistics Canada: *Mother Tongue*. The Nation. Minister of Industry, Science and Technology. September 1992.

Statistics Canada: *The Daily*. January 12, 1993. *The Daily*. February 23, 1993. *The Daily*. March 30, 1993.

The Charter of Rights and Freedoms. A Guide for Canadians. Communications Branch. Multiculturalism and Citizenship Canada. 1992.

Survival: Official Language Rights in Canada. The Canada Round: A series on the Economics of Constitutional Renewal. 1992 : No. 10. Toronto: C.D. Howe Institute.

Québec and the North America Free Trade Agreement. Gouvernement du Québec. Ministère des Affaires internationales, 1993.

Québec's traditional constitutional positions 1936-1990. Working paper. Secrétariat aux Affaires intergouvernementales canadiennes. Direction des Politiques institutionnelles et constitutionnelles. Ministère du Conseil exécutif. November 1991.

Summary

*Survival and Multiculturalism:
Political-geographical dualism of Canada and Quebec*

The article analyses nationalism in Quebec against the Canadian multiculturalism whereby a special emphasis is given to the definition of the status of the province of Quebec in the Canadian federation, on language policy and immigration. In order to understand these developments a survey of French Canadian history is presented, that captured as a 'memory' often perceived as one of abused childhood nurtures the dream of nation. After the Quiet Revolution of the 1960s, with the fading away of the Catholic church as the defender of la langue et le foi, Quebec's governments took a leading role in the successive struggles for the precise definition of the province within Canada. All proposals considered became entangled in power, legal and ideological disputes over individuality vs. collectivity, centralisation vs. decentralisation and territoriality vs. non-territoriality, resulting in a constitutional impasse. As the battle developed language became its leading torch, turning out to be the only area where Quebec's government could assert de facto division of powers. Charter of the French language turned out to be as important for Quebec as the Charter of Rights and Freedoms incorporated in Canadian Constitution. Immigration policy, however, may present an important barometer of a turn from 'ethnic' to 'civic' nationalism as a potential source for 'nation building' if nationalism of 'cultural survival' will lean on the language rather than ethnicity.